Спеціалізована вчена рада К 70.895.02
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38

ВІДГУК
офіційного опонента –
доктора юридичних наук, професора,
член-кореспондента НАПрН України, заслуженого юриста України
КОТА Олексія Олександровича
на дисертаційне дослідження ХАВРОНЮКА Олега Олеговича
«Цивільно-правовий захист баз даних»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Удосконалення механізмів захисту прав інтелектуальної власності є безумовним та необхідним аспектом розвитку не лише цивільного права і законодавства на сучасному етапі, але й поступального цивілізаційного й економічного становлення України як модерної європейської держави, готової до викликів глобалізованого світу у загальноекономічному розрізі та з огляду на захист прав і законних інтересів окремих правоволодільців. У зв'язку з цим від юридичної наукової спільноти справедливо очікувати проведення ґрунтовних досліджень у сфері права інтелектуальної власності, особливо щодо захисту прав на ті з об'єктів, які наділені складною правовою природою. Тим більше, що звернення до інформації, що міститься у різноманітних базах даних, як одного з таких об'єктів, стало звичним явищем, вимагаючи адекватного потребам суспільства нормативного регулювання прав користувачів і власників, а також безпосередньо авторів тих з баз даних, що можуть вважатись об'єктами авторського права. Не меншого значення набуває й необхідність наукового аналізу проблем захисту прав на неоригінальні бази даних, що набувають значного поширення, та вже отримали правове закріплення на рівні права ЄС та окремих європейських юрисдикцій.

Складності аналізу означеної тематики додає й її мультидисциплінарний характер, оскільки необхідно враховувати не лише суто цивілістичні аспекти захисту прав, пов'язаних із використанням бази даних, але й положення цивільного процесуального законодавства України та зарубіжних держав, приписи митного та кримінального права. Такий підхід гарантуватиме комплексність наукового дослідження та реальне прикладне значення отриманих результатів і пропозицій до вдосконалення нормативного регулювання. У зв'язку з цим постає необхідність вивчення правової природи та підходів до реалізації на практиці відповідних суспільних відносин, механізмів захисту прав на бази даних – як оригінальних, що захищаються як об'єкти авторського права, так і неоригінальних (інвестиційних), що підлягають захисту на основі права sui generis, відображаючи прагнення законотворця у розвинених юрисдикціях захистити вкладені у створення і підтримання доступу до таких баз даних матеріальних, часових та інших ресурсів правоволоділцем.

Враховуючи вищевикладене, дисертаційне дослідження Хавронюка Олега Олеговича на тему «Цивільно-правовий захист баз даних» слід визнати актуальним та своєчасним, що втілюється й у меті дисертації, якою є визначення дієвих механізмів захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних нормами авторського права та на основі права sui generis, а також формулювання наукових висновків та пропозицій щодо вдосконалення цивільного законодавства із зазначених вище питань на основі аналізу законодавчих та доктринальних джерел, судової практики і європейського правового інструментарію, зокрема положень Директиви 96/9/ЄС про правову охорону баз даних.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційну роботу О. О. Хавронюка характеризує продумана дослідницька стратегія та вдала логіка розв'язання проблем, що піддаються науковому аналізу. Змісту дисертації властива методична і концептуальна цілісність, послідовність наукового викладу, заснованого на всебічному та об'єктивному аналізі різних

наукових поглядів і позицій. Автор проявив риси компетентного, принципового, уважного до деталей науковця.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають високий ступінь обґрунтованості, оскільки засновуються на аналізі теоретичних праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, перш за все, науки цивільного права. Так, теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених із загальної теорії права, цивільного права, права інтелектуальної власності та інших галузей права.

Нормативну основу дисертації становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право та суміжні права» та інші акти цивільного законодавства України, джерела права ЄС, а також нормативні акти окремих зарубіжних держав.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації підготовлені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Наприклад, вартим уваги є застосування формально-логічного методу для виокремлення суттєвих ознак поняття бази даних та правового режиму її охорони, встановлення змісту правовідносин захисту прав на бази даних та правової природи захисту права sui generis. При порівняльному аналізі національного законодавства держав-членів ЄС, яким врегульовуються питання захисту прав на бази даних, використовується порівняльно-правовий метод. Важливе місце посідає застосування методу функціонального аналізу для комплексного дослідження закономірностей та особливостей застосування загальних та спеціальних способів захисту прав та інтересів у відносинах, пов'язаних з використанням баз даних. Наскрізно у роботі використовується догматичний метод для наукового аналізу різних доктринальних підходів до досліджуваних понять та формування власних дефініцій. Використовуючи техніко-юридичний метод автором сформульовано

ряд пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з питань захисту прав на бази даних.

Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження дозволило дисертанту для досягнення поставленої мети виконати такі завдання: розкрити поняття бази даних та правового режиму її охорони; визначити підстави виникнення та розкрити зміст і суб'єктно-об'єктний склад правовідносин щодо захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних; встановити цивільно-правовий механізм захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних; з'ясувати загальні способи захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних нормами авторського права; визначити спеціальні способи захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних нормами авторського права; правову природу захисту прав та інтересів виробників баз даних на основі права sui generis; з'ясувати механізм здійснення захисту прав та інтересів виробників баз даних на основі права sui generis; сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства щодо цивільно-правового захисту порушеного питання.

У дисертаційній роботі чітко сформульовано мету; об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Дисертація виконана та оформлена на достатньо високому науковому і професійному рівні. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 15 наукових працях, зокрема в 1 монографії, 7 наукових статтях у фахових виданнях України, 2 наукових статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 5 тезах доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Дисертація О. О. Хавронюка написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Список використаних джерел оформлений відповідно до встановлених вимог.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням механізмів захисту прав, пов'язаних з використанням баз даних у цивільному праві.

Заслуговує на увагу запропоноване авторське визначення бази даних як збірника самостійних творів, даних або інших матеріалів, розміщених в систематичному або методичному порядку і доступних в індивідуальному порядку через електронні або інші засоби, що може отримувати охорону як авторським правом, так і на основі права sui generis. У зв'язку з цим автор доходить висновку про те, що механізм цивільно-правового захисту прав на бази даних засновується, по-перше, на подвійному правовому режимі їх охорони (авторським правом та правом sui generis), запровадженому в рамках Європейського Союзу та потребуючого імплементації в національну українську правову систему; по-друге, в межах авторсько-правового захисту – на поєднанні загальних (визначених у ст. 16 ЦК України) та спеціальних (закріплюваних у відповідних положенням ЦК України та Закону України № 3792-XII) способів його здійснення; по-третє, на формах захисту, які, з огляду на спеціальні способи захисту можуть носить юрисдикційний або не юрисдикційний характер. Таким чином варто погодитись з дисертантом стосовно того, що механізм захисту авторських прав на базу даних крізь призму застосування загальних та спеціальних способів захисту полягає у визначенні підстав, обставин, що підлягають доведенню та правових наслідків такого застосування (с. 20 дисертаційного дослідження).

Обґрунтованим вважаємо підхід до виокремлення у дисертаційній роботі підстав виникнення правовідносин щодо захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних, якими визначаються: порушення майнових авторських прав, порушення особистих немайнових прав укладача, учинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права, невиконання умов договору, неналежне виконання умов договору; виключні права sui generis порушуються шляхом вилучення або повторного використання всього змісту бази даних або значної, визначеної кількісно або якісно, частини змісту бази

даних. Зміст таких правовідносин розкривається через кореспондуючі права та обов'язки їх учасників – автора, виробника бази даних або іншого правоволоділець, з одного боку; та порушника прав, яким у випадку надання захисту на основі права sui generis може виступати як законний користувач бази даних, що перевищив законні права з використання змісту бази даних, так і треті особи, які здійснили незаконне вилучення та/або повторне використання такого змісту (с. 210 дисертації).

Варто високо оцінити результати виконаного дисертантом дослідження загальних та спеціальних способів захисту авторських прав на оригінальні бази даних. Так, відзначимо високий рівень наукового узагальнення в частині встановлення автором того, що відшкодування збитків та інших способів відшкодування майнової шкоди у випадку порушення прав на бази даних як загального способу захисту, в цілому, узгоджується із застосовуваними у праві інтелектуальної власності концепціями та підходами. Далі дисертант справедливо стверджує, що особа, яка вважає, що її виключне право на компіляцію даних порушено (як у договірних, так і позадоговірних відносинах) може звернутись до суду з вимогою відшкодування збитків (реальних, які полягають, переважно, у витратах на відновлення порушених прав, та упущеній вигоді, що може розраховуватись виходячи з доходу порушника чи розрахунку неотриманого доходу правоволоділець) або виплати йому одноразової компенсації. Вибір того чи іншого способу залежить від ряду факторів та умов, що відображаються у предметі доказування і, в основному, пов'язані із можливістю встановлення та доведення визначеного розміру збитків, що поніс правоволоділець, доходів обох сторін (отриманих і потенційних – відповідно), а також із тривалості та обсягу порушення, намірів порушника і, з іншого боку – відповідати економічним інтересам автора, забезпечувати якомога швидше відновлення його прав на базу даних та майнового становища, пов'язаного із їх використанням (с. 124 дисертації).

Переконливим вбачається висновок автора щодо особливостей поняття самозахисту прав на бази даних як застосування правомочною особою

(особами) не заборонених законом та таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, відповідають змісту порушеного права, характеру дій при порушенні та його наслідкам, засобів протидії, які можуть носити превентивний або оперативний характер та виражатись у конкретних діях чи бездіяльності, направлених на попередження, припинення та (або) відновлення належних цій особі (особам) прав інтелектуальної власності на базу даних, як в межах авторсько-правового механізму захисту, так і на основі права sui generis (с. 81 дисертаційного дослідження).

Слід підтримати запропонований у дисертаційній роботі підхід щодо визначення *порушення прав та інтересів виробників баз даних, які захищаються на основі права sui generis*, як незаконного вилучення та/або повторного використання усього змісту бази даних або визначеної кількісно та/або якісно його частини чи систематичного або повторюваного вилучення незначних частин з метою подальшої реконструкції усього змісту, що завдає майнової шкоди належному правоволодільцю у вигляді втраченого доходу від використання результату вкладених у створення бази даних інвестицій, та не залежить від форми, способу, мети, яку переслідував порушник та інших зовнішніх аспектів його вчинення (с. 203 дисертації).

Практичне значення має пропозиція дисертанта щодо запровадження в українському законодавстві інституту захисту прав на неоригінальні бази даних на основі досліджених зарубіжних підходів до охорони цих прав за принципом sui generis. У зв'язку з цим справедливим вбачається й закріплення основного способу захисту прав виробників баз даних на основі права sui generis – відшкодування майнової шкоди, заподіяної виробникові бази даних – як реальних збитків (які можуть полягати у витратах спрямованих на поновлення порушеного права щодо використання та надання доступу до бази даних), так і упущеної вигоди, яка полягатиме у неотриманні запланованих доходів (с. 207 дисертаційної роботи).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Хавронюка Олега Олеговича,

вважаю на необхідне звернути уваги на деякі положення та висновки, що містяться у дисертації, та які, на мій погляд, є спірними і потребують додаткової аргументації або уточнення.

До таких позицій відносяться:

1. У роботі недостатньо переконливо обґрунтовано підхід за яким механізм захисту прав на бази даних слід пов'язувати з визначенням підстав захисту, обставинами, що підлягають доведенню та правовими наслідками застосування загальних та спеціальних способів захисту. Видається, що цивільно-правовий механізм захисту прав на бази даних пов'язаний передусім із матеріально правовою вимогою до особи, яка порушує права володільця (власника) баз даних. Натомість, питання доказування тих чи інших обставин, а тим більше правові наслідки застосування способів захисту, лежать поза межами цивільно-правового регулювання і стосуються процесуальних аспектів реалізації права на захист в юрисдикційному порядку;

2. Потребує більш детального обґрунтування питання співвідношення захисту прав володільців (власників) баз даних на основі права *sui generis* із захистом через застосування цивільно-правових способів захисту, передбачених українським законодавством, адже в світлі процесу рекодифікації вітчизняного цивільного законодавства, видається, що імплементація нових, ефективних способів захисту може створити сучасний фундамент охорони і захисту прав авторів;

3. Питання застосування такого способу захисту як визнання права завжди супроводжується низкою складнощів на практиці. В контексті роботи, автор теж звертає увагу на те, що невизнання виключних прав особи на базу даних з боку однієї чи кількох осіб, органів державної влади, місцевого самоврядування тощо породжує спір за якого на закріплення правового статусу правоволодільця з приводу однієї і тієї ж бази даних (або кількох з них одночасно) претендують декілька осіб. Разом з тим, вбачається, що автор недостатньо розкрив у роботі специфіку застосування визнання права саме

щодо захисту прав володільців (власників) баз даних, а також підстави та мету його застосування;

4. Дисертантом запропоновано внести зміни до пп. д абз. 2 ч. 1 ст. 52 Закону України № 3792-XII та викласти його у такій редакції: «*д) вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, а також призупинення митних процедур, якщо при їх проведенні будуть виявлені ознаки порушення прав інтелектуальної власності та на митну територію України чи з її митної території можуть бути пропущені контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України*». У порівнянні з чинною редакцією цього ж пункту, автор пропонує змінити підставу застосування заходів захисту та застосовувати останні лише у випадку коли наявні «*ознаки порушення прав інтелектуальної власності ...*», а не лише підозра на можливість порушення. Таке положення у світлі вітчизняних реалій на наш погляд погіршить становище вітчизняних суб'єктів господарювання, яким для застосування заходів захисту потрібно буде довести факт «наявності порушення», а не лише «ймовірність порушення».

5. У роботі варто було б більше уваги звернути також на прикладні питання попередження порушення і захисту прав володільців (власників) баз даних шляхом застосування заходів забезпечення позову, особливо, коли доступ до таких баз даних надається невизначеному колу осіб на віддалених серверах з допомогою функціонування онлайн кабінетів тощо.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Зміст автореферату дисертаційного дослідження Хавронюка Олега Олеговича відображає основні положення дисертації, її структуру та отримані результати. Дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить нові теоретичні положення й висновки, відображає зроблені автором наукові узагальнення стосовно предмета дослідження, містить практичні рекомендації та пропозиції до вдосконалення законодавства, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного

права та права інтелектуальної власності зокрема. Дисертаційне дослідження «Цивільно-правовий захист баз даних» підготовлено відповідно до нормативних вимог, що висуваються до дисертаційних робіт, а її автор – Хавронюк Олег Олегович – згідно з п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
в.о. головного наукового співробітника
Київського регіонального центру
НАПрН України **О. О. Кот**

Підпис Кота О.О. засвідчую:
Заступник директора Київського регіонального центру НАПрН України з адміністративних питань
А. Лашко